

УДК 159.99(075.8)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-941-951](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-941-951)

Герасімова Наталія Євгеніївна кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, тел.: (095) 512-33-82, <https://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

Герасімова Інна Володимирівна кандидат педагогічних наук, транзакційний аналітик, доцент, кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульвар Шевченка, 81 м. Черкаси, 18031, тел.: (095) 512-33-71, <https://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Проблема особистісної конфліктності в контексті соціалізації особистості набуває особливого значення через зростання конфліктогенних чинників сучасного життя. Джерелом їх виникнення виступають не лише закономірні глибинні трансформації ціннісно-нормативних основ суспільства, що постійно розвивається, але й специфічні труднощі «дорослішання», обумовлені конкретним «простором-часом» соціалізації. Аналіз наукової літератури показав, що поняття «конфліктність» розглядається на рівні особистості, на рівні міжособистісних стосунків, на рівні соціально-психологічних чинників. У результаті пошуку властивостей особистості, що супроводжують прояви конфліктності, теоретично встановлено, що ця властивість пов'язана з такими характеристиками індивідуальності як агресивність, тривожність, ворожість та схильність до ризику

Метою статті є висвітлення результатів аналітичного огляду проблеми з'ясування умов виникнення особистісної конфліктності. На основі систематизації теоретичних підходів до проблеми особистісної конфліктності в контексті соціалізації особистості встановлено, що психологічну реальність даного феномену визначає складна взаємодія зовнішніх та внутрішніх чинників.

У висновку наголошено, що найбільш продуктивним підходом до системного вивчення їх взаємодії виступає ситуаційний підхід, який дозволяє включити в аналіз описові та функціональні характеристики особистісної конфліктності. Особистісна конфліктність розглядається як важливий, необхідний психологічний механізм трансформації особистості в соціальній ситуації дорослішання і представляє собою специфічну суб'єктивну форму відображення протиріч між вимогами та умовами соціально-культурної

дійсності і особистісними потребами та ресурсами особистості.

Перспективу подальших досліджень із зазначеної проблеми складають питання визначення чинників та умов профілактики особистісної конфліктності, зумовленої дефіцитом партнерських відносин, особистісного та професійного самовизначення.

Ключові слова: конфліктність, наслідки особистісної конфліктності, особистісні й ситуативні умови, переживання, рівні розвитку психологічного протиріччя.

Gerasimova Natalia Eugenievna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Scientific-and-Research Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, tel.: (095) 512-3382, <https://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

Gerasymova Inna Volodymyrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Transactional Analyst, Scientific-and-Research Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, tel.: (095) 512-3371, <https://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

THE PROBLEM OF PERSONAL CONFLICT IN THE CONTEXT OF SOCIALIZATION OF THE INDIVIDUAL

Abstract. The problem of personal conflict in the context of socialization of the individual acquires special significance due to the growth of conflictual factors of modern life. The source of their emergence is not only the logical deep transformations of the value-normative foundations of a constantly developing society, but also the specific difficulties of «maturing», due to the specific «space-time» of socialization.

Analysis of scientific literature has shown that the concept of «conflict» is considered at the level of personality, at the level of interpersonal relationships, at the level of socio-psychological factors. As a result of finding the properties of the person that accompany the manifestations of conflict, theoretically found that this property is associated with such characteristics Individuality as aggressiveness, anxiety, hostility and risk aversion.

The purpose of the article is to highlight the results of an analytical review of the problem of clarifying the conditions for the emergence of personal conflict. Based on the systematization of theoretical approaches to the problem of personal conflict in the context of personality socialization, it was established that the psychological reality of this phenomenon is determined by a complex interaction of external and internal factors.

The conclusion emphasizes that the most productive approach to the systematic study of their interaction is the situational approach, which allows to include in the analysis of the descriptive and functional characteristics of personal conflict. Personality conflict is considered as an important, necessary psychological mechanism of personality transformation in the social situation of maturation and is a specific subjective form of reflection of contradictions between the requirements and conditions of socio-cultural reality and personal needs and resources personality.

The prospect of further research on this problem is the question of determining the factors and conditions for the prevention of personal conflict caused by the lack of partnerships, personal and professional self-determination.

Keywords: conflict, the consequences of personal conflict, personal and situational conditions, experiences, the level of development of psychological contradiction.

Постановка проблеми. Проблема особистісної конфліктності в контексті соціалізації особистості набуває особливого значення через зростання конфліктогенних чинників сучасного життя. Джерелом їх виникнення виступають не лише закономірні глибинні трансформації ціннісно-нормативних основ суспільства, що постійно розвивається, але й специфічні труднощі «дорослішання», обумовлені конкретним «простором-часом» соціалізації.

Сучасні психологічні дослідження ситуації розвитку особистості вказують на підвищену соціально-рольову неоднозначність, складність соціально-психологічних завдань становлення, підкреслюють неминучу обумовленість їх вирішення моментами переживання внутрішньої конфліктності, психологічної дезорієнтованості, емоційного дискомфорту.

Ефективність інтеграції особистості у професійний та соціальний світ значною мірою залежить від сформованості здатності вирішувати складні життєві ситуації, обирати адекватні способи розв'язання життєвих проблем без незворотних негативних наслідків та особистісних деформацій.

Аналіз наукової літератури показав, що поняття «конфліктність» розглядається на рівні особистості, на рівні міжособистісних стосунків, на рівні соціально-психологічних чинників, У результаті пошуку властивостей особистості, що супроводжують прояви конфліктності, теоретично встановлено, що ця властивість пов'язана з такими характеристиками індивідуальності як агресивність, тривожність, ворожість та схильність до ризику

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми особистісної конфліктності, її джерел та шляхів подолання були предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (З. Фрейда (1915), О. Р. Лурія (1930), К. Хорні (1937), В. М. М'ясищев (1960), В. Франкл (1967), О. М. Леонтьев (1975), Ф. Є. Василюк (1984), Є. О. Донченко й Т. М. Титаренко

(1987), А. І. Шипілов (1989), М. І. Пірен (1997), Г. В. Ложкін (2000), Н. І. Пов'якель (2000), Н. Є. Герасімова (2017), І. В. Герасімова (2016), ін.). Водночас ряд теоретичних і прикладних аспектів цієї проблеми залишаються поки що недостатньо з'ясованими.

Метою статті є висвітлення результатів аналітичного огляду проблеми з'ясування умов виникнення особистісної конфліктності

Виклад основного матеріалу. Для розв'язання поставлених завдань дослідження необхідно, на наш погляд, з'ясувати, що ж лежить в основі теоретичної моделі особистісного конфлікту. При обґрунтуванні цього ми зіткнулися з труднощами загального характеру, які відбивають справжній рівень розвитку теорії особистісного конфлікту, його сутності, джерел, динаміки. Різниця теоретичних і практичних підходів щодо пояснення цього явища, демонструє насамперед складність самого явища особистісного конфлікту, а також якоюсь мірою слабкість психолого-теоретичної бази сучасної науки про психіку для узгодженого розуміння проблем, пов'язаних із ним.

Дослідження зарубіжних та вітчизняних авторів у цілому значно розширили сучасні уявлення про багато питань, пов'язаних із особистісним конфліктом. Разом із тим, вони не заповнили пробіли, що мали місце в інтерпретації сутності цього явища. З огляду на те, що проблема особистісного конфлікту має міждисциплінарний характер (її розглядали психологи, патопсихологи, психофізіологи, психіатри), створюються додаткові перешкоди на шляху адекватної інтерпретації різних для цих наук методологічних підходів, методичних, а також категоріально-понятійного апарату. На наш погляд, одним із шляхів, який б дозволив би певною мірою перебороти ці труднощі, стало б застосування не часткового, а системного аналізу.

Переживання особистістю своєї неоднозначності, складності внутрішнього світу, усвідомлення мінливості власних бажань і домагань, найчастіше неможливості їхньої реалізації, коливання самооцінки, боротьба мотивів – все це є сферою особистісної конфліктності. Існують умови, які сприяють її виникненню. Розглянемо їх більш досконало.

Загальновизнано, що особистісна конфліктність не може виникати без впливу на особистість навколишнього середовища, у тому числі соціуму. «Чистої», що виникає тільки через внутрішні дії, особистісної конфліктності немає. Її можна розділити на дві групи виходячи із природи протиріч, що лежать в основі конфліктності.

1) Та, що виникає як результат переходу об'єктивних суперечностей, зовнішніх стосовно людини, у внутрішній світ (моральна конфліктність, адаптаційна тощо).

2) Та, що виникає із протиріч внутрішнього світу особистості (мотиваційна конфліктність, конфліктність неадекватної самооцінки), яка

відображає відношення особистості до навколишнього середовища.

Е. Донченко й Т. Титаренко виділяють три рівні розвитку психологічного протиріччя, які лежать в основі особистісної конфліктності:

- 1) психологічна рівновага внутрішнього світу особистості;
- 2) порушення рівноваги, ускладнення, основних різновидів діяльності, проєкція психологічного дискомфорту на роботу, спілкування з оточуючими (особистісна конфліктність);
- 3) неможливість реалізації планів і програм, «розрив життя», неможливість виконувати свої життєві функції до тих пір, поки не розв'яжеться протиріччя (життєва криза) [3].

На кожному із цих рівнів можливе вирішення протиріччя. Ця можливість залежить від того, що людині необхідно для нормальної життєдіяльності, яким її потребам загрожує не реалізація. Розглядаючи проблему джерела конфлікту, необхідно вбачати це джерело в складному, єдиному, взаємозалежному процесі взаємодії особистості й середовища. Тобто стан особистісного конфлікту виникає при визначеному поєднанні особистісних особливостей індивіда й чинників середовища, стимулів, які впливають на особистість. Може бути й так, що до особистісної конфліктності у людини так і не доходить. Все життя присвячується задоволенню елементарних потреб. Але нерідко протиріччя може розвиватися далі та переростати у внутрішню конфліктність. Виявляється, для того, щоб виникла особистісна конфліктність, необхідна присутність особистісних і ситуативних умов.

Серед особистісних умов звичайно називають наявність в індивіда:

- складного внутрішнього світу й актуалізації цієї складності;
- складної й розвиненої ієрархії потреб і мотивів;
- високого рівня розвитку почуттів і цінностей;
- складно організованої й розвинутої когнітивної структури, здатності індивіда до самоаналізу й саморефлексії.

Ситуативні умови, які роблять особистісну конфліктність актуальною, досліджені в роботах В. Мерліна [1]. Ці умови зовнішні й внутрішні.

Зовнішні умови конфліктності зводяться до того, що задоволення яких небудь глибоких й активних мотивів і відносин особистості стає зовсім неможливим або перебуває під загрозою: вже в боротьбі із природою виникають труднощі й перешкоди для задоволення мотивів і відносин особистості; задоволення одних мотивів з неминучістю породжує виникнення нових, ще не вдоволених мотивів; громадське життя вимагає обмеження різних мотивів, іноді дуже глибоких, наприклад, прагнення к збереженню життя.

Внутрішня конфліктність виникає тільки тоді, коли зовнішні обставини породжують певні внутрішні умови.

Внутрішні умови конфліктності зводяться до протиріччя між різними

сторонами особистості: ці сторони повинні бути значимими; вони повинні мати приблизно рівну значимість для особистості; особистість усвідомлює суб'єктивну нерозв'язність ситуації. Конфліктність виникає тоді, коли особистості здається, що вона не в змозі змінити ситуацію. Особистість і події взаємно переломлюються, і залежно від психологічного перероблення індивідом різних обставин життя, вони викликають різні переживання й реакції. Зважаючи на цей принцип, важливо враховувати не лише особистісні риси індивіда, характеристики ситуації, але, насамперед, природу взаємодії у системі «індивід – ситуація», специфіку відображення у свідомості цієї особистості, суб'єктивну значимість її для конкретної людини. Часто суб'єктивна значимість складної ситуації сприймається індивідом із погляду тих особистісних цінностей, яким ця ситуація несе загрозу. Ця обставина й робить ситуацію для індивіда конфліктною. У результаті особистість гостро переживає ситуацію вибору, емоційно поринає в неї.

Особливості переживання особистісної конфліктності.

Переживання є формою активності особистості, у якій усвідомлюється протиріччя і йде процес її вирішення на суб'єктивному рівні. Переживання є емоційно забарвленим станом особистості. Серед характеристик, що змінюються, суб'єкта, які відносяться до змінних станів, часто виділяють активаційні й емоційні характеристики [7].

Активаційні характеристики відображають фізіологічну забезпеченість психічного стану. Поряд з активаційними часто звертаються до емоційних складових психічного стану. Довгий час такий стан у психології вивчався саме як емоційний, з яким звичайно ототожнювали наявність тих або інших переживань. Традиційність виокремлення емоційних характеристик його пов'язана з тим, що саме вони надають психічному стану суб'єктивну визначеність, тим самим роблячи його явищем, доступним безпосередньому вивченню.

У особистісному конфлікті емоційна складова представлена психоемоційною напругою. Її прийнято відносити до класу емоційних явищ. Психоемоційна напруга є формою представлення в психіці людини особистісної змісту подій, що відбуваються в її житті, і відображає ступінь задоволення її потреб. Вона характеризується суб'єктивною якістю (модальністю) і предметним змістом.

За суб'єктивною якістю психоемоційна напруга, як й інші емоції, що виникають у ситуації незадоволеності потреб, є негативним емоційним переживанням. До нього відносять такі модальності емоцій, як незадоволеність, роздратування, пригніченість, тривога, дискомфорт тощо. Несприятливий емоційний стан може впливати на фізіологічні процеси в організмі людини й сприяти розвитку багатьох хронічних захворювань [8].

Предметний зміст психоемоційної напруги складають ситуації, умови й події, що відбуваються в життєдіяльності людини й сприйняті нею як

перешкода задоволенню потреб. Це, як правило, складні ситуації діяльності, соціальної взаємодії й внутрішнього життя людини.

Ф. Василюк розглядає переживання як «особливу внутрішню діяльність, внутрішню роботу, з допомогою якої людині вдається перенести ті або інші життєві події, відновити втрачену душевну рівновагу, упоратися із критичною ситуацією» [7].

Автор виділяє чотири типи переживань: гедонічне, реалістичне, ціннісне й творче. Для внутрішньої конфліктності, на його думку, характерно ціннісне переживання.

Існують два підтипи ціннісного переживання. Перший з них реалізується, коли суб'єкт ще не досяг вищих етапів ціннісного вдосконалювання, і супроводжується зміною його ціннісно-мотиваційної системи. Можливі випадки, коли мотиви, що не відповідають цінностям, відкидаються створенням принципово або просто знижуються за ієрархічним рангом, втрачаючи свою значимість.

Ціннісні переживання другого підтипу можливі на вищих щаблях розвитку ціннісної свідомості. Тут не цілісність належить особистості, а, навпаки, особистість виявляється частиною, що охоплює цінності, належить їй й у ній знаходить сенс свого життя.

Таким чином, переживання особистісної конфліктності відрізняється від інших типів переживань тим, що визначається як психоемоційна напруга; у ній виражається усвідомлення особистістю труднощів зазначеної ситуації; виражає процес вибору, сумніву й боротьби; відображає перебудову ціннісно-мотиваційної системи особистості.

Наслідки особистісної конфліктності. Особистісна конфліктність може мати позитивні й негативні наслідки. Особистісна конфліктність може бути конструктивною (продуктивною, оптимальною) і деструктивною (руйнуючі особистісні структури людини). Початок розгортання означеного феномену спільний – виникнення внутрішніх психічних суперечностей. Однак, при деструктивній динаміці конфлікту особистість може не усвідомлювати як суть, так і причини травмуючих переживань, використовуючи механізми психологічного захисту, або ж «застрягати» на самих переживаннях, залишаючи осторонь розв'язання суперечностей. Такий тривалий нерозв'язаний особистісний конфлікт може супроводжуватись значним психологічним пригніченням, переживанням почуття дискомфорту, розгубленості, тривоги й переходити у невротичний особистісний стан, що може спричинити соціальну дезадаптацію індивіда.

Конструктивною є конфліктність, що характеризується максимальним розвитком конфліктуєчих структур і мінімальними особистісними витратами на її вирішення. У конструктивному варіанті перебігу конфлікту відбувається усвідомлення особистістю суперечностей Я-реального та Я-ідеального, ймовірний аналіз причин цих суперечностей. Далі здійснюється пошук

способів подолання конфлікту через аналіз внутрішніх та зовнішніх резервів, планування та впровадження шляхів розв'язання суперечностей, що нівелює внутрішньоособистісний конфлікт. Конструктивно розв'язана особистісна конфліктність – це один із механізмів гармонізації особистісного розвитку [6].

Так, Л. Божович, аналізуючи ранні періоди розвитку дитини, відзначають, що внутрішня конфліктність ускладнює психічне життя, сприяє її переходу на нові рівні функціонування [5].

Оптимальна особистісна конфліктність розглядається як основа морального розвитку. В основі здійснення морального вчинку перебуває «хворе сумління», що спонукає людину діяти всупереч власній вигоді й підніматися до вищих моральних цінностей.

Індивід усвідомлює себе особистістю на основі вирішення особистісної протиріччя і конфліктності. Характеристика особистості лежить у співвідношенні різних систем сформованих життєвих відносин, що породжують боротьбу між ними. На думку А. Н. Леонтьєва, «іноді ця боротьба проходить у зовні непримітних, буденно драматичних формах і не порушує гармонійності особистості, її розвитку; адже гармонійна особистість зовсім не є особистістю, яка не знає ніякої внутрішньої боротьби. Однак іноді ця внутрішня боротьба стає головним, що визначає всю сутність людини» [1].

Позитивно розв'язана конфліктність загартовує характер, формує рішучість, стійкість поведінки, незалежність від випадкових обставин, сприяє становленню стабільної спрямованості особистості. В.С. Мерлін вважав, що «психологічна конфліктність відіграє істотну роль в формуванні нових рис характеру й у корінній перебудові особистості» [1].

Особистісна конфліктність може сприяти формуванню адекватної самооцінки, що у свою чергу допомагає самопізнанню й самореалізації особистості. Деструктивною вважається особистісна конфліктність, яка збільшує роздвоєння особистості, переростає у життєві кризи або веде до розвитку невротичних реакцій.

Тривала особистісна конфліктність загрожує ефективності діяльності. Рефлектуючий і той, хто вагається, не може бути воїном, – він весь занурений в послаблююче її самороздвоєння, він не впевнений у тій активній, творчій силі, який міг би впливати на світ. Рефлексія, роздвоєння й сумніви є розслаблена пристосованість до дурної множинності світу необхідності. Стан сумніву є стан несвободи, залежності, пригніченості [4].

Тривала внутрішня конфліктність може гальмувати розвиток особистості. Як вважає Л. І. Божович «людина, що постійно стикається із внутрішньою конфліктністю, буде відрізнятися непевністю, нестійкістю поведінки, нездатністю домагатися свідомо поставлених цілей, тобто в неї будуть відсутні саме ті риси; які як основні входять у характеристику психологічно зрілої особистості» [5].

Часта особистісна конфліктність може призвести до втрати впевненості

людини у своїх силах, формуванню стійкого комплексу неповноцінності, а іноді – і до втрати сенсу життя.

Гостра особистісна конфліктність, як правило, призводить до деструкції існуючих міжособистісних відносин у сім'ї, навчанні, на роботі. Вона може бути причиною підвищеної агресивності, тривожності, дратівливості в спілкуванні.

На підставі цього, виділяють такі головні структури внутрішнього світу особистості, які вступають у конфлікт [2]:

- мотиви, які відбивають прагнення особистості різного рівня (потреби, інтереси, бажання, потяги тощо). Вони можуть виражатися поняттям «хочу» («Я хочу»).

- цінності, які втілюють у собі суспільні норми і виступають, завдяки цьому, як еталони належного. Маються на увазі особистісні цінності, тобто прийняті особистістю, а також ті, котрі не приймаються, але з огляду на їх суспільну або іншу значимість вона змушена вибирати їх. Тому вони позначаються словом «треба» або словосполученням «Я мушу».

- самооцінка, обумовлена самоцінністю, оцінкою особистістю своїх можливостей, властивостей і місця серед інших людей. Як вираження рівня домагання особистості, самооцінка виступає своєрідним побудником її активності, поведінки. Виражається за допомогою слів «можу» або «не можу» та словосполученням «Я є».

Особливо варто зупинитися на проблемі переростання особистісної конфліктності в невротичну конфліктність. Властиві конфліктності переживання стають джерелом захворювання в тому випадку, коли займають центральне місце в системі відносин особистості. Вона не може змінити конфліктність так, щоб зникла патогенна напруга й був знайдений раціональний вихід із такого положення. Така конфліктність займає провідне місце в житті людини, виявляється для неї нерозв'язною й, затягуючись, створює афективну напругу, що загострює суперечності, підсилює труднощі, підвищує нестійкість і збудливість, поглиблює й болісно фіксує переживання, знижує продуктивність і самоконтроль. Класифікація невротичної конфліктності з урахуванням внутрішніх механізмів її розвитку дана В. Н. М'ясіщевим [1]. Він описує конфліктність істеричного, obsesивно-психастенічного й неврастенічного типів.

Істеричний тип характеризується завищеними претензіями особистості в єднанні з недооцінкою об'єктивних умов або вимог оточуючих.

Obsesивно-психастенічний тип невротичної конфліктності характеризується суперечливими власними потребами, боротьбою між бажанням і обов'язком, між моральними принципами й особистісними прихильностями.

Неврастенічний тип являє собою протиріччя між можливостями особистості і її завищеними вимогами до себе. При виникненні цієї

конфліктності відіграють роль високі вимоги, які формують напруженість сучасного життя.

Таким чином, невротична конфліктність як особисто нерозв'язна проблема «бути собою серед інших» перекреслюється проблемою «бути» (базальним рівнем занепокоєння при невроті страху), проблемою «бути собою» (при невроті нав'язливих станів), проблемою «бути собою серед інших» (з акцентом на «бути собою» при істеричному невроті) або «бути серед інших» (при неврастенії) [8].

Висновки. На основі систематизації теоретичних підходів до проблеми особистісної конфліктності в контексті соціалізації особистості встановлено, що психологічну реальність даного феномену визначає складна взаємодія зовнішніх та внутрішніх чинників. Найбільш продуктивним підходом до системного вивчення їх взаємодії виступає ситуаційний підхід, який дозволяє включити в аналіз описові та функціональні характеристики особистісної конфліктності. Особистісна конфліктність розглядається як важливий, необхідний психологічний механізм трансформації особистості в соціальній ситуації дорослішання і представляє собою специфічну суб'єктивну форму відображення протиріч між вимогами та умовами соціально-культурної дійсності і особистісними потребами та ресурсами особистості.

Перспективу подальших досліджень з зазначеної проблеми складають питання визначення чинників та умов профілактики особистісної конфліктності, зумовленої дефіцитом партнерських відносин, особистісного та професійного самовизначення.

Література:

1. Генеза внутрішньоособистісного конфлікту : монографія. Н. Є. Герасімова. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2015. 216 с.
2. Герасімова Н. Є. Сучасні погляди на проблему дослідження внутрішньоособистісного конфлікту. *Психологія : Зб.наук.пр.* К., 2001. Вип. 13. С. 63 – 68.
3. Донченко О. А., Титаренко Т. М. Особистість : конфлікт, гармонія. К. 1989. 175 с.
4. Єременко Л. В. Конфліктологія : навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. 219 с.
5. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : Навчальний посібник. К. : Професіонал, 2007. 416 с.
6. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія : навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
7. Орлянський В. С. Конфліктологія : Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
8. Пірен М. І. Конфліктологія : Підручник. Київ : МАУП, 2001. 357 с.
9. Русинка І. І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами. Київ : Професіонал, 2007. 332 с.

References:

1. *Heneza vnutrishnoosobystisnoho konfliktu [The genesis of intrapersonal conflict] : monohrafiia.* N. Ye. Gerasimova. Cherkasy : ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2015. 216 s.

2. Gerasimova N. Ye. *Suchasni pohliady na problemu doslidzhennia vnutrishnoosobystisnoho konfliktu [Modern views on the problem of intrapersonal conflict research]. Psykholohiia : Zb.nauk.pr.* K., 2001. Vyp. 13. S. 63 – 68.
3. Donchenko O. A., Tytarenko T. M. *Osobystist : konflikt, harmoniia [Personality : conflict, harmony].* K. 1989. 175 s.
4. Yeremenko L. V. *Konfliktolohiia [Conflictology] : navchalnyi posibnyk.* Melitopol : FOP Odnoroh T. V., 2018. 219 s.
5. Lozhkin H. V., Poviakel N. I. *Psykhologhiia konfliktu : teoriia i suchasna praktyka [Conflict psychology: theory and modern practice] : Navchalnyi posibnyk.* K. : Profesional, 2007. 416 s.
6. Matviichuk T. F. *Konfliktolohiia [Conflictology] : navchalno-metodychnyi posibnyk.* Lviv : Vyd-vo «HALYCh-PRES», 2018. 76 s.
7. Orlianskyi V. S. *Konfliktolohiia [Conflictology] : Navchalnyi posibnyk.* Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury, 2007. 160 s.
8. Piren M. I. *Konfliktolohiia [Conflictology] : Pidruchnyk.* Kyiv : MAUP, 2001. 357 s.
9. Rusynka I. I. *Konfliktolohiia. Psykhotekhnolohii zapobihannia i upravlinnia konfliktamy [Conflictology. Psychotechnologies of conflict prevention and management].* Kyiv : Profesional, 2007. 332 s.